

مقدمه

در کشورهای حادثه‌خیز پیامدهای ناشی از بحران‌ها، از عوامل اصلی بازدارنده توسعه به شمار می‌آیند. آثار عمومی وقوع حوادث عبارتند از مرگ و جراحت افراد، خسارات به اموال و تولیدات و خدمات و تأسیسات زیربنایی و در نتیجه تأثیر بر شیوه زندگی و ابعاد اجتماعی و روانی آن. از دیدگاه اعتقادی، سوانح و بلایا جزئی از عالم خلقت و آزمایش الهی جهت بیداری و گاه نتیجه اعمال و کیفر گناهان آدمیان بوده و وقوع آنرا باعث رشد و تعالی جامعه بشری است.

حدود سه چهارم مردم دنیا در مناطقی زندگی می‌کنند که در دهه‌های اخیر حداقل وقوع یکی از چهار عامل مرگ و میر ناشی از بحران‌ها یعنی زلزله، سیل، طوفان یا خشکسالی را تجربه کرده‌اند. در سالهای اخیر وقوع سوانح و تعداد افراد آسیب دیده و خسارات مالی ناشی از آنها افزایش چشمگیری یافته است. در دو دهه گذشته بیش از ۱/۵ میلیون نفر در سراسر دنیا در اثر سوانح طبیعی جان خود را از دست داده‌اند و به این ترتیب به طور متوسط به ازاء هر ۳۰۰۰ نفر افراد در معرض خطر یکی از آنها کشته می‌شود.

خطر پذیری سوانح طبیعی ارتباط نزدیکی با روند توسعه دارد، به این ترتیب که در صورت عدم وجود نظامات و ترتیبات مناسب، فرایند و اجزای توسعه غالباً منجر به بروز یا تشدید سوانح می‌گردد، اما در عین حال توسعه متوازن به طور موثری وقوع و یا خسارات آنها را کاهش می‌دهد. در این میان برخلاف زندگی روستایی که اثرات محدودی بر تغییرات اقلیمی و تخریب محیط زیست دارد، رشد نامتوازن شهرنشینی که با مهاجرت، حاشیه نشینی و توسعه غیر رسمی سکونت‌گاه‌ها و محلات پست همراه است موجب ایجاد محیط‌های زندگی ناپایدار می‌گردد. در حالی که درصد اندکی از مردم در معرض خطر، در کشورهای کمتر توسعه یافته زندگی می‌کنند، اما بیش از نیمی از کل مرگ‌های ثبت شده در اثر سوانح در این کشورها بوده است.

کشور ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی، شرایط اقلیمی، و وضعیت زمین شناختی از جمله کشورهای بلاخیز جهان محسوب می‌شود. همه ساله به واسطه وقوع سیل و سایر بلایا، خسارات و تلفات زیادی به کشور وارد می‌شود. از سوی دیگر کیفیت نامطلوب طراحی، ساخت و کنترل ساختمان‌ها و تأسیسات حیاتی، ساخت و ساز در مناطق خطرناک و وجود ساختارهای نامطلوب و فرسوده شهری در افزایش اثرات زیانبار سوانح طبیعی تأثیر گذار می‌باشند. همچنین عدم آگاهی و آمادگی مردم و مسئولین نیز عامل مضاعفی در تشدید صدمات و تلفات سوانح محسوب می‌شود. خوشبختانه ایجاد و تقویت ساختارهای مدیریت بحران در سطوح ملی، استانی و محلی کشور اخیراً مورد توجه و تأکید قرار گرفته است.

واژگان مدیریت بحران

❖ **بحران:** حادثه‌ای است که در اثر رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی به طور ناگهانی به وجود می‌آید؛ مشقت، سختی و خسارت را به یک مجموعه یا جامعه انسانی تحمیل می‌کند و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات و عملیات اضطراری و فوق‌العاده دارد.

❖ **مدیریت بحران:** فرایند برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات مقامات دولتی و دستگاه‌های اجرایی دولتی، شهرداری و عمومی است که با مشاهده، تجزیه و تحلیل بحران‌ها، به صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ با استفاده از ابزارهای موجود تلاش می‌کند از بحران‌ها پیشگیری نماید یا در صورت وقوع آنها در جهت کاهش آثار، ایجاد آمادگی لازم، مقابله، امداد رسانی سریع و بهبود اوضاع تا رسیدن به وضعیت عادی و بازسازی تلاش کند.

❖ **مدیریت خطرپذیری (ریسک):** فرآیندی است که سطح عمل یک خطر مشخص را در جامعه شناسایی می‌کند و این اطلاعات را در جهت تصمیم‌گیری برای اقدامات مربوط به کاهش اثرات مخاطرات و مقابله با آنها به کار می‌برد. این فرایند با توجه به منافع و هزینه‌های کاهش مخاطرات انجام می‌گیرد.

❖ **نجات و امداد:** عملیات نجات و امداد به عنوان بخش عمده مرحله مقابله شامل جستجو، نجات، ارائه کمک‌های اولیه، انتقال مجروحین تا نزدیکترین و اولین مرکز درمانی، تغذیه اضطراری، تأمین سرپناه اضطراری، تخلیه اضطراری شهروندان، تأمین امکانات اولیه زندگی و دریافت و توزیع کمک‌های مردمی و اقلام اهدایی سازمان‌های غیر دولتی داخلی، خارجی و بین‌المللی است. (حسینی، ۱۳۸۷، ص ۳۰)

❖ انواع حوادث

کارشناسان حوادث تاکنون به طور تجربی سه نوع حادثه یا بحران را شناسایی کرده‌اند که عبارتند از:

- بلایای طبیعی

- بحران‌های تکنولوژیکی

- بحران‌های سیاسی

حوادث غیرمترقبه و خانمانسوز طبیعی (نظیر زمین لرزه، سیل، گردباد و غیره) که زندگی بسیاری از انسانها را به خطر می‌اندازند، در زمره بلایای طبیعی به شمار می‌آیند.

سوانحی که به سبب دخالت‌های ناآگاهانه بشر در طبیعت و یا در نتیجه سهل‌انگاری و یا خطا در فرایندهای فنی روی می‌دهد، "بحران تکنولوژیکی" نامیده می‌شوند.

حوادثی که در نتیجه دخالت‌های آگاهانه انسان ایجاد و سبب تخریب کلی جامعه می‌گردد، مانند جنگ، "بحران سیاسی" نامیده می‌شوند.

